

OS PAIS NO ASESORAMENTO VOCACIONAL DOS FILLOS

José Manuel Gil Beltrán

Universidade Jaime I, Castellón de la Plana

Ó longo do ciclo vital a persoa vaiase atopar en situación de elixir un traballo ou ocupación. Iso leva consigo -na meirande parte das ocasións- a elección previa de estudos ou preparación profesional axeitada para exercer con eficacia o traballo. A elección destes estudos non é en absoluto doada, xa que as opcións académicas que lle ofrece o sistema educativo español e as súas interrelacións co mundo do traballo son complexas. Se a iso lle engadimos os períodos evolutivos nos que se teñen que tomar estas decisións, comprenderase facilmente o gran risco que se corre á hora de levalas a cabo.

Nestas condicións nas que a elección profesional se deixa ó azar, é moi cómodo deixarse levar pola influencia doutras persoas, pais, amigos, etc. En concreto, a influencia familiar incide dun xeito determinante na toma de decisións dos fillos.

O núcleo familiar é o grupo de referencia inicial que exerce maior

influencia -tanto persuasiva coma durable- no proceso de desenvolvemento social do individuo. É a través das interaccións familiares cando o neno ten a súas experiencias máis temperás; observando e imitando as condutas dos demais, ó mesmo tempo aprende que os demais son necesarios para satisfacer os seus propios desexos, pero tamén que eles teñen os seus deberes e dereitos. Deste xeito, no círculo íntimo familiar o suxeito empeza a adquirir o sentido da súa propia competencia e limitacións; xa que a súa conduta atópase trazada por un sistema elaborado -aínda que non sempre conscientemente- de recompensas e castigos. Así, McCandless (1967) observa que os reforzos están distribuídos desde unha base de poder, de maneira que o suxeito comprende que as súas respostas obteñen unha contestación social boa ou mala, que depende de se as respostas son aceptadas ou non.

Luckey (1974), pola súa banda, observa que os pais inflúen nos fillos

a través das súas propias personalidades, o seu "modus vivendi" e as súas técnicas educativas. Sen embargo, aínda que de xeito pouco apreciable, estase a producir un cambio de valores na unidade familiar. Así pasamos dos valores clásicos productivos ós dos consumidores. Iso leva consigo o feito de que actualmente se lle asignen cada vez menores papeis profesionais ós fillos. E todo iso fai que a experiencia familiar ó longo da vida do suxeito presente gran importancia na evolución dos intereses do individuo, xa que vai pasando do ambiente restrinxido da casa ó competitivo da escola e posteriormente ó da elección profesional. Polo que o suxeito que demostra ser productivo e obtén éxito na casa transferirá estes hábitos ó colexio e ó traballo (Super, 1957).

Por outra parte, a influencia familiar na conducta laboral non vén só a través dos hábitos creados anticipadamente, nin da transmisión de actitudes e valores, senón tamén da elaboración familiar de plans profesionais. Así, os estudos revisados por Brown (1970) revelan que as familias -pais en particular- son factores potentes na elaboración das decisións vocacionais.

O lugar de residencia constitúe outra circunstancia relevante para a familia á hora da elección profesional ou de estudos dos fillos.

Aínda queé verdade que actualmente a mobilidade estudiantil e de consecución do primeiro emprego ascendeu bastante. Sen embargo, esta non é a mesma para tódalas clases sociais, sendo as máis desfavorecidas socialmente as que presentan menor mobilidade, polo que se adaptan xeralmente ó que o seu contorno máis próximo lles ofrece.

Ademais, o estilo familiar viuse afectado -en liñas xerais desde 1965- pola integración da muller casada e con fillos no mundo laboral. Así, en 1970 nos Estados Unidos o 39% dos suxeitos menores de 18 anos tiñan nais traballadoras. Ó redor de 1982, o número subira ó 55%. Ó mesmo tempo, advírtese o feito de que a metade dos nenos de cero a cinco anos teñen nais traballadoras. Os estudos realizados por Portner (1978) poñen de manifesto que estes cambios estiveron acompañados de modificacións tanto nas prácticas familiares das ocupacións sociais coma nos seus efectos. As nais traballadoras con diplomas universitarios demostraron ter un control máis firme sobre os seus fillos-cás nais de igual titulación, pero non traballadoras. Sen embargo, hai que facer constar que esta diferenza non se dá entre as nais que posúen estudos primarios. Así pois, diversos traballos demostraron que os adolescentes fillos de nais traballadoras de distintos niveis intelectuais teñen

asumidas unhas responsabilidades familiares maiores. Doutra banda, se comparamos as nais que non traballan coas que traballan, estas últimas fomentan unha conducta máis independente nos seus fillos.

Apesar de todo o que viñemos expoñendo, poder establecer unhas relacións empíricas dependentes entre a experiencia familiar e a conducta profesional subsecuente, non é tarefa doada, xa que polo xeral existe un matiz de variables causais interactivas; e illa-los seus efectos en relación cos modelos de socialización profesional resulta un labor de investigación arduo e difícil.

Bratcher (1982) sostén que os individuos que acertan nas súas decisións profesionais están influenciados polas relacións familiares; por iso propón que a teoría dos sistemas familiares debería ser empregada no asesoramento profesional. Agora ben, as investigacións neste campo non son moitas, ademais algunhas presentaron deficiencias na súa metodoloxía de traballo, demaneira que as súas aportacións hai que tomarlas con reservas. Sen embargo, cómpre salienta-los estudos lonxitudinais de Khan e Antonucci (1980) sobre a comprensión do proceso de socialización ocupacional, que actualmente marcan a pauta nesta liña de traballo.

Por medio destas influencias, os pais pretenden impoñer unha determinada opción ós seus fillos, ignorando que se trata dunha cuestión que eles deben resolver. *Os pais poden e deben aconsella-los seus fillos, pero nunca decidir por eles*, pois a mellor axuda non está en elixir por eles, senón en poñelos nas mellores condicións para levar a cabo unha elección coherente e realista. Por outra banda, tamén está claro que os pais non sempre están suficientemente capacitados para ofrecer este tipo de axuda, necesitando por tanto a colaboración de asesores neste campo.

As influencias familiares responden, outras veces, ó intento de adapta-los desexos do fillo ós proxectos previos dos pais. En concreto: que o fillo siga a "tradicción familiar". Outras veces, a decisión céntrase no feito de que o fillo teña unha profesión "segura", entendéndose como aquela que resolve por si mesma os problemas económicos de quen a exerce. Un problema grave que xeralmente se deriva desta toma de decisións é que con frecuencia quedan fóra da perspectiva de elección as novas profesións que van xurdindo na sociedade, é dicir, pechanse as portas ó futuro. Na mesma liña, apreciamos como o denominado "status social" tamén é elemento clave para os pais na deci-

sión que toman polos seus fillos. Este vén condicionado en moitas ocasións pola frustración que os pais teñen na súa profesión actual, e así proxectan sobre os fillos un "éxito profesional" que eles non obtiveron.

Non obstante, actualmente a estratificación do nivel económico da familia non é tan ríxida coma outrora. De feito, a variabilidade que se produce nos niveis de ingreso da mesma fai difícil o seu encadre. Este aspecto, tamén puxo de manifesto a súa influencia nas decisións dos fillos. A tal fin podemos constatar a través da investigación de Galambos Silbereiben (1987) como as expectativas dos adolescentes con respecto ó seu futuro éxito profesional se ven influídas polas expectativas económicas dos pais. Así, os pais que reaccionan ante unha perda no nivel de ingresos coa crenza xeneralizada de que non existe para eles ningunha posibilidade dun futuro próspero e feliz poden induci-los seus fillos adolescentes a contemplar con pesimismo os seus propios futuros profesionais.

Unha análise polo miúdo da mesma indica que os pais que ven minguados os seus ingresos son máis proclives a considerar de xeito pesimista a súa situación vital, mentres que un aumento dos ingresos leva aparelada unha visión máis optimista. Ó mesmo tempo, os efectos pesimistas dos pais dependen do sexo do

proxenitor e do sexo dos adolescentes. Por outra banda, aínda que as nais que experimentaron unha redución de ingresos sofren unha angustia semellante ós pais, só as perspectivas do pai sobre as condicións de vida aparecen relacionadas coas expectativas das fillas. Pola contra, os fillos parecen invulnerables ás reaccións paternas da perda de ingresos.

Esta influencia do pai ten a súa explicación no papel concreto que aquel desempeña na socialización. Os pais tenden a depositar expectativas máis modestas na filla ca nos fillos, aínda que tanto unhas coma outros teñan idéntico rendemento. Segundo se demostrou, estas expectativas inflúen sobre as expectativas dos adolescentes (Parsons, e outros et al 1976, 1982). Xa que logo, observouse que o comportamento do pai cos seus fillos reflicte unha maior discriminación por razóns de sexo có da nai. Mentres que o pai tende a fomentar nos seus fillos a independencia e a necesidade de logro, non obra do mesmo xeito coas súas fillas (Hoffman 1977; Huston 1983). Aínda que non hai acordo absoluto entre os investigadores, suxeriuse que o pai exerce unha influencia máis decisiva cá da nai sobre os fillos, no que atangue ás conductas de logro. E dáse por certo que o pai fai discriminación entre os seus fillos homes e mulleres, de tal xeito que ó estar sometido a presións

INFLUENCIA NA DECISIÓN DA CONTINUACIÓN DE ESTUDIOS DE EXB Ó ENSINO MEDIO, EN %				
Influencia	pais	profesores	amigos	irmáns
Moita	34	6	7	11
Bastante	42	27	21	23
Pouca	18	33	37	23
Nada	6	33	33	36
Non contesta	-	1	2	7

Cadro 1

económicas e baixo os efectos de sentimentos de pesimismo, tende a contemplar con incredulidade o futuro profesional da súa filla, ata o

punto de desanimala na súa busca de oportunidades de estudos e emprego. O influxo dun pai pesimista sobre unha adolescente pode ser

ESTUDIO DAS OPCIÓNS CIENCIAS-LETRAS						
Opción	BUP			COU		
	Total	Muller	Home	Total	Muller	Home
Ciencias	59,9	54,5	67,2	53,2	47,4	61,0
Letras	33,4	38,7	26,1	46,0	51,9	38,2
N.C.	6,7	6,8	6,7	0,8	0,8	0,8

Cadro 2

decisivo nun contexto cultural que conceda escasas posibilidades de éxito á muller.

A influencia dos pais na toma de decisións dos fillos xa se pon de manifesto non niveis educativos inferiores, tal como é o paso do EXB ó Ensino medio (cadro 1). Nel apréciase como os pais son as persoas que máis inflúen na decisión de continuación dos estudos; de xeito que profesores, amigos e irmáns inflúen en menor medida, sendo para a maioría -uns 2/3 dos alumnos- dunha influencia nula ou escasa (Escudero, 1987).

En canto á toma de decisións no Ensino medio imos analizar as influencias familiares sobre a base do traballo realizado polo Consello de Universidades (1987).

En primeiro termo, é significativo o transvase de opcións que se produce ó longo do bacharelato e COU, así como na universidade. (Cadro 2).

Se comparámo-las cifras de alumnos que en BUP e COU fan ciencias ou letras, observaremos que comeza a producirse un transvase de alumnos cara a letras no paso dun nivel a outro, de tal xeito que xa en COU as cifras dos que estudian ambas opcións é bastante similar,

aínda que hai un lixeiro predominio das ciencias. A mesma tendencia séguese a producir no paso á Universidade. En definitiva, os alumnos que cursarán carreiras de letras superarán ós de ciencias.

Co obxecto de concreta-lo ámbito de influencias familiares na decisión dos fillos, sinalaremos ó respecto as seguintes variables en relación ós alumnos de COU:

1. *Procedencia socioeconómica.* O 54,2% deles pertence, segundo o nivel profesional do pai, á clase "media-baixa" (41,9%) e "baixa" (12,3%). Un 27,6% é de nivel "medio". E un 17,5%, de "medio-alto" (10,4%), ou "alto" (7,1%).

2. *Sector de actividade.* O grupo máis importante, 44,4%, é o formado por obreiros e empresarios industriais (26,5% e 17,9%, respectivamente). Logo aparece o sector servizos, 37,1%, cunha considerable presenza do persoal de oficina, 14,1%, e funcionarios, o 10,3%. Finalmente, un 10,4% corresponde ó grupo formado por empresarios e obreiros agrícolas (7,9% e 2,5%, respectivamente); e un 7,7%, a outras actividades profesionais.

3.- *Nivel de estudos dos pais.* A primeira vista, destaca o feito de que 76% dos casos ningún dos dous -pai e nai- teñen estudos universita-

rios. O 24% restante fórmano pais de alumnos que si os teñen, polo menos nun dos casos.

Así mesmo, levouse a cabo unha análise factorial que explicase a estrutura decisoria dos alumnos. Iso deu lugar a dez factores, entre os que hai que salientar aqueles que fan referencia á influencia familiar. Son estes:

FACTOR	%Variación explicada
<i>Conservadurismo/progresismo.</i> Mide a intensidade coa que o alumnado elixiu carreira seguindo as decisións tomadas por seus pais	5,1
<i>Tradición familiar/iniciativa persoal.</i> Mide a tendencia corporativista a manter determinadas profesións de pais a fillos	4,9
<i>Non mobilidade dificultade/mobilidade facilidade.</i> Este factor asocia o feito de quedar na casa debido á dificultade dos estudos	4,7

Ata o momento, presentámonos a influencia da familia desde a ópti-

ca socioeconómica e xeográfica - lugar de residencia- na toma de decisións do adolescente. Pero, tendo presente a evolución da sociedade e a súa repercusión nos valores tradicionais familiares, cabería preguntar: *¿que peso exercerá a influencia familiar en relación coas distintas canles informativas que o xove ten á súa disposición?* Para o efecto, e sobre a base da enquisa realizada en Inglaterra en maio do 85, podemos analizar a incidencia de diversas variables na toma de decisións dos estudantes.

Así, ós estudantes formulóuselle a seguinte cuestión (Cadro 3).

¿Quen ou que cousas pensan eles que lle poden axudar na elección de estudos?

Posteriormente, ofrecéuselles unha lista de posibles canles informativas que eles poderían utilizar para realizar unha elección correcta dos seus estudos.

Ó realizar unha análise pormenorizada daqueles que foran máis representativos, obtéñense os seguintes resultados.

Finalmente, o suxeito yoma a decisión na elección dos seus estudos. En relación con isto preséntan-

se os resultados das variables máis influentes.

Segundo se tira dos estudos que acabamos de analizar, podemos establecer uns puntos de reflexión

que nos permiten enfoca-lo proceso de asesoramento non só desde o ámbito do alumno senón tamén en relación cos pais, e ó mesmo tempo non debemos perder de vista a aparición de variables extrafamiliares, que

ASPECTOS QUE O SUXEITO PENSA QUE INFLÚEN NA TOMA DE DECISIÓNS, EN %.

VARIABLES	ANOS					
	GLOBAL	14	15	16	17	18
familia	29	34	33	26	19	22
libros de orientación	20	26	20	23	26	21
os meus intereses	19	13	19	17	20	21
o traballo da xente	17	16	17	15	21	17
o que eu penso	11	13	11	12	9	8
a miña experiencia de traballo	8	3	6	15	12	12
intereses temperáns	8	8	10	6	6	11
profesores	7	4	7	10	8	12
amigos	5	6	5	6	7	6
TV	5	8	3	4	3	6
titor	3	1	5	5	5	4
visitas	3	2	2	3	6	4

van condicionar -ou xa condicionan- o proceso de toma de decisións dos suxeitos. Estas concretaríanse nos seguintes aspectos:

- O papel clave éa familia na toma de decisións dos fillos. A súa influencia ponse de manifesto en tódolos niveis do sistema educativo, e en especial no secundario.

RESULTADOS DAS CANLES INFORMATIVAS MÁIS SOLICITADAS: SEXO, IDADE, EN %

CANLES INFORMATIVAS	SEXO		IDADE				
	H	M	14	15	16	17	18
asesor	56	62	55	61	64	60	56
titor	51	50	50	56	50	43	43
pai	58	36	36	46	43	41	38
libros e folletos	33	40	25	34	36	50	53
nai	24	37	40	31	25	22	22
conferencias	29	32	25	33	33	35	31

Cadro 4

VARIABLES QUE INFLÚEN NA TOMA DE DECISIÓN, EN %

VARIABLES	GLOBAL	14	15	16	17	18
familia	36	41	47	42	31	31
a miña decisión	27	19	28	26	42	43
profesores	12	7	11	19	16	14
titores	2	2	1	3	2	1
outros	4	3	4	4	5	4

Cadro 5

- A inseguridade que presentan os alumnos á hora de tomar decisións en relación ós estudos que desexan seguir. Isto incidirá, unha vez máis, na importancia do asesoramento vocacional, tanto a alumnos, coma a profesores, titores e pais.

- O lugar de residencia do alumno e a súa relación coa situación económica da familia é un factor condicionante na selección vocacional.

- Actualmente apréciase un descenso do peso da "tradición familiar" na elección que realizan os fillos.

- Na sociedade consumista de hoxe en día, a televisión, os amigos, os folletos informativos, etc., inciden dun xeito directo na toma de decisións dos xoves. O saber e poder ofrecer unha información correcta e axeitada é, pois, un dos retos actuais que ten ante si o asesor.

- De entre as canles informativas ás que ten acceso o estudante, é relevante o papel do asesor. Aínda que á hora de decidirse, o estudante volva a a busca-lo consello familiar como elemento confirmatorio da súa elección. Por iso se comprende a importancia do asesor, na súa faceta non só informativa senón formativa en relación ós pais.

Finalmente, e tendo en conta a importancia do papel que desempeñan os pais en canto ó asesoramento vocacional dos fillos, é indispensable que aqueles reciban unha formación adecuada neste campo. Xa que non se pode deixar ó azar, nin sequera apelar ó sentido común dos proxenitores para levar a cabo esta tarefa. Non debemos esquecer ó respecto que o proceso de asesoramento é un proceso técnico, e como tal debe ser exercido por medio do asesor. Os pais deben colaborar nel, o mesmo cós profesores e titores, pero tendo a debida información e formación do proceso. Por conseguinte, os Departamentos de Orientación dos Centros deben asumir -entre outros- o obxectivo de forma-los pais, ben dentro dos programas globais do centro ou ben a través de seminarios específicos.

En definitiva, os pais deben ser conscientes de que o asesoramento vocacional é un feito ineludible no proceso educativo do suxeito. Como proceso, non debe ser utilizado unicamente no que se veu chamando -e tanta veces discutido- "momentos críticos". Sen embargo, os pais non lle dan a este feito o valor que ten, e só ven a importancia do mesmo cando non hai coincidencia entre o que os fillos queren e o que eles desexan, é dicir, "o conflito está servido". Para evitalo, os pais

deberían ser esixentes na implantación dos Departamentos de Orientación nos Centros. Pero iso non os debe eximir da responsabilidade que teñen como pais, pois se ben hai un

compoñente técnico -asesor- non é menos certo que ó longo do proceso son os factores escolares e familiares os que inciden directamente na maduración do suxeito.

BIBLIOGRAFÍA

Avent, C (1983): *Practical Approaches to Carrers Education*, CRAC, London.

Brown, J.(1981): *Consulting with parents and teachers*, Carrol Press.

Chusid, H, e L.Cochram, (1989): "Meaning of career charge form the perspective of family roles and dramas". *Journal of Cousaling Psychology*, 36.

Consejo de Universidades. (1987): *Demanda de plazas universitarias*, MEC, Madrid.

Cortada, N. (1977): *El profesor y la orientación vocacional*, Trillas, México.

Dupon, P., e L Method, (1985): "Les attentes des parents concernat l'education à la carriér de leur enfants", *L'Orientation Scolaire et Professionnelle*, 11.

Escudero, T., e outros (1987): *El paso de la EGB a las enseñanzas medias. ¿Trauma o liberación?*, 105, Zaragoza.

Galambos, N., e R. Silbersein, (1987): "Cambios en el nivel de ingresos, perspectivas de los padres sobre las condiciones de vida familiares e éxito profesional de los hijos", *Infancia y aprendizaje*, 39-40.

Gil, J.M. (1990): " Los padres en el asesoramiento vocacional de los hijos". *Mineo*

Gil, J.M., e F. RIVAS, (1990): *La información vocacional en el proceso de asesoramiento de los estudiantes de secundaria*, Generalitat Valenciana, Conselleria de Cultura, Educación y Ciencia, Valencia.

Opinión Research & Communication (1985): *Career Choice 13-18... Attitudes, Ambitions, Influence*, A.C.T, London.

Vodanovich, S, e T. KRAMER, (1989): "An examination of the work values of parents and their children", *Career Development Quartely*, 77.